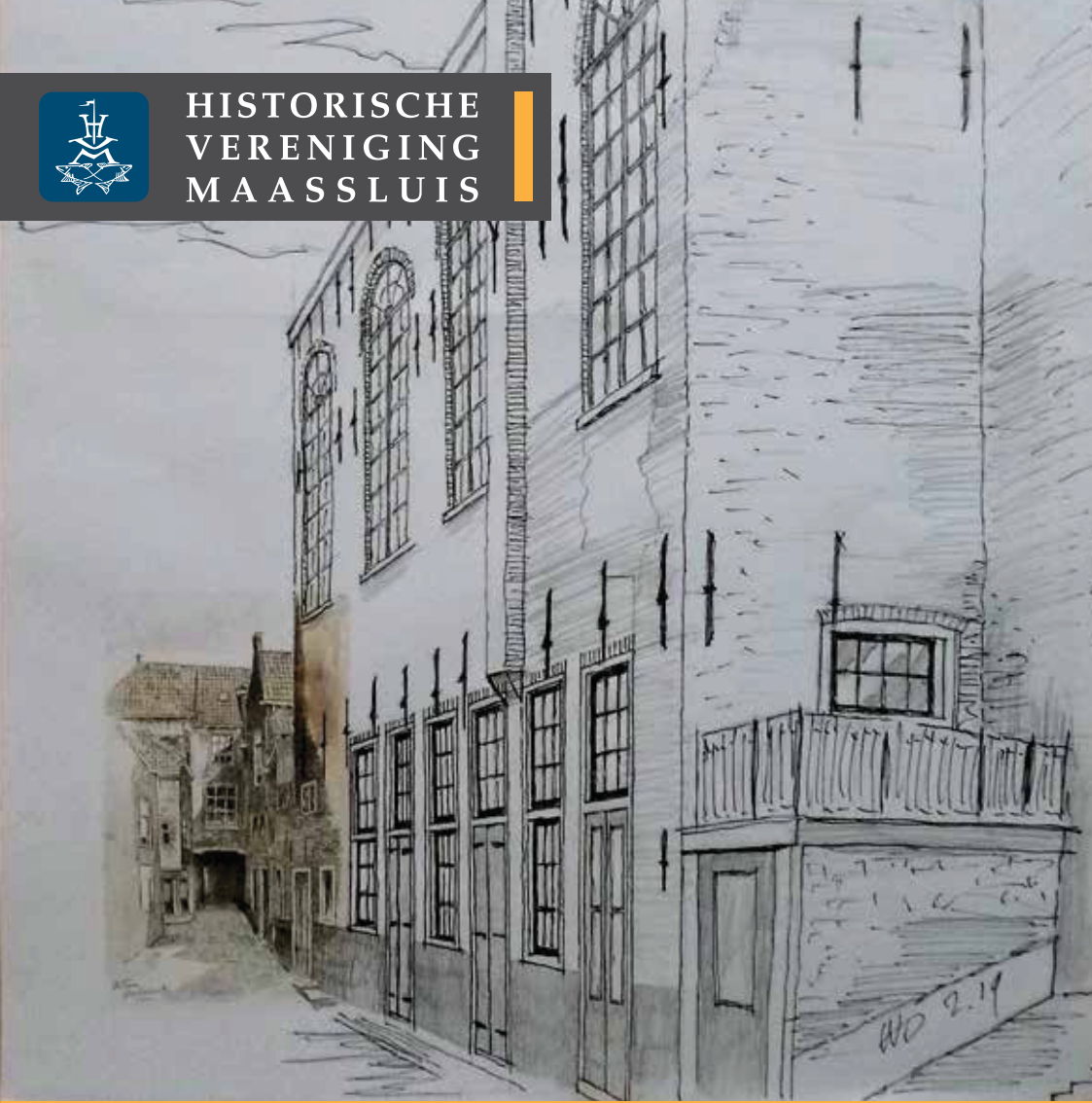

HISTORISCHE
VERENIGING
MAASSLUIS

HISTORISCHE SCHETSEN

van en over Maassluis

NUMMER 74 | MEI 2019

INHOUD

Van de redactie	1
Maassluise scholen in de 17e eeuw	2
School in de Kleine Kerk	6
Dijkzorg en waterhuishouding	12
Berging van de l'Atlantique	17
Ds. Van Waenen 1764-1797	27
Wapenbezit in Maassluis	37
Ebro gestrand - gedicht	41
J.C. Nicolai, hovenier	42
Weerzien na 53 jaar	50
Vliegtuigcrashes rond Maassluis	54
Schoolreglementen vroeger en nu	58
De Vliet, een bijzonder gebouw	62
Reacties van lezers	69
Gevelsteen, gespeurd en gevonden.....	70
Speurneuzen gevonden.....	72
Speurneuzen gezocht	73
Nieuws in historisch perspectief	74

SCHRIJVERS

Wim Duijvestijn | David van der Houwen | Rien Koene | Bert Mateovics | Kees van der Sar |
M.A. Sluizer | Bram Sonneveld | Erna te Spenke | Ineke Vink | Dick van Wassenaar |
Annette de Wit

AFBEELDINGEN

Kees Broere | Collectie Van der Stelt | Collectie Leen Stigter | Collectie Van Rij |
Wim Duijvestijn | Eugenio Errea | Historische Vereniging Maassluis | Lies Kap-Favié |
Museum Maassluis | Nationaal Archief | Hans Nicolai | Henk van Oosten |
Stadsarchief Vlaardingen | Jan Steehouwer | M.G.F. Vestjens | Theo Vols | Wikipedia |
Klazien Zomer

Foto omslag: Tekening van Schoolslop en de school in de Kleine Kerk. (tekening Wim Duijvestijn)

HISTORISCHE
VERENIGING
MAASSLUIS

VAN DE REDACTIE

Extra uitgaven

Onze ijverige en zeer gewaardeerde bezorgers hebben dit keer twee boekjes in uw brievenbus gedaan. Naast nummer 74 van de Historische Schetsen krijgen alle leden van de HVM een boekje waarin de geschiedenis staat beschreven van het bijzondere pand aan de kop van de Govert van Wijnkade, waarin nu Hotel Maassluis is gevestigd.

Op de website van de HVM (histvermaassluis.nl) vindt u nog een andere bijzonder uitgave: 'Honderd jaar muziekvereniging Kunst na Arbeid'. Dit digitale boekje kunt u lezen door op de site van de HVM te klikken op HVM Collectiebank, op de balk in de volgende pagina op 'Collecties' en op de pagina die u dan ziet op 'digitale publicaties'. Met een paar muisklikken heeft u weer een stukje interessante Maassluise geschiedschrijving op uw scherm.

Scholen en onderwijs

In deze papieren Historische Schetsen 74 veel aandacht voor het onderwijs. De geschiedenis van de school onder de voormalige Kleine Kerk aan de Hoogstraat wordt uitgebreid beschreven en daarnaast krijgt u in een ander artikel een interessant beeld over hoe het er in de zeventiende eeuw op scholen aan toe ging. Een derde bijdrage gaat in op de inhoud van schoolreglementen, toen en nu. Onderwijs in Maassluis is een thema waarover nog veel te onderzoeken valt en dit zal de komende tijd onze aandacht hebben.

Berging en redding

Ook dit keer weer een verhaal met een maritieme inslag. Daarin leest u hoe Maassluise sleepbootbemanningen in 1933 een hoofdrol speelden bij de berging van een uitgebrand Frans passagiersschip. Verder aandacht voor de rol van dijken in dit gebied, vliegtuigongelukken en een oud krantenartikel over een redder en een geredde die elkaar na 53 jaar terugzagen.

Een bezoek aan de Koninklijke Bibliotheek door de Commissie Historie leidde tot een artikel over Cornelis van Waenen die aan het einde van de achttiende eeuw predikant was in Maassluis. Aan het eind van dat stukje leest u wat dat dan weer te maken had met onze huidige burgemeester.

En in de categorie meer actuele geschiedschrijving hebben we een interview met oud-hovenier Hans Nicolaï en een artikel over het Dienstencentrum 'De Vliet' dat binnen afzienbare tijd wordt afgebroken. En natuurlijk de vaste rubrieken.

Wij wensen u weer veel leesplezier!

MAASSLUISE SCHOLEN IN DE 17E EEUW

Door: Annette de Wit

Over het dagelijks leven in het Maassluis in de 17e eeuw schreef Annette de Wit in 2008 een dik boek. Zij heeft onderzocht hoe het eraan toeging in de zeevarende gemeenschappen Schiedam, Ter Heijde en Maassluis. Verschillende aspecten over wonen, werken en geloven komen aan bod. Onderstaand artikel over de geschiedenis van de Maassluise scholen namen wij met toestemming over uit haar boek. Het voegt een puzzelstukje toe aan onze kennis van de totale geschiedenis van de Maassluise scholen.

Schoolmeesters in de 17e eeuw waren nauw verbonden met de predikanten en de kerk. Zij fungeerden als rechterhand van de predikant. In de kerk waren zij voorzanger, voorlezer en koster. Ze hadden een belangrijke functie binnen de gereformeerde gemeenschap: zij bereidden de kinderen voor op het kerklidmaatschap. Zoals de predikant de leraar was van de volwassenen in de kerkelijke gemeente, was de schoolmeester dat van de kinderen van de gemeente. Zijn ambt werd daarom als een kerkelijk ambt beschouwd, hoewel het dat niet was.

Kerkdienst tot het einde bijwonen

De schoolmeester moest erop toezien dat de kinderen de kerk bezochten, zich fatsoenlijk gedroegen, de preek aandachtig beluisterden en de dienst tot het einde toe bijwoonden. De weeskinderen van Maassluis vielen in de kerk overigens onder het gezag van de binnenvader. Hem werd meermalen verzocht de kinderen na afloop van de dienst in de bank te houden, totdat de regeerders van het dorp de kerk verlaten hadden.

Veel schoolmeesters hadden de ambitie om predikant te worden. Zij moesten daartoe allereerst een

Onder het orgel, aan weerskanten op een galerij, waren vroeger de banken voor de weeskinderen, jongens en meisjes gescheiden.

pre-examen afleggen. Daarna volgde gewoonlijk een oefenperiode, waarbij de kandidaat voor de lokale kerkenraad moest preken. Tenslotte vonden de 'openbare proposities' voor de classis plaats, waarna het eigenlijke predikantsexamen, ook wel aangeduid als 'peremptoir examen' volgde.

Foutje in de tien geboden

De binding tussen het ambt van schoolmeester en de kerkgemeenschap zorgde ervoor dat de kerk zich in hoge mate bemoeide met het functioneren van de schoolmeester.

In 1606 werd de schoolmeester van Maassluis, Jan Pietersz., op het matje geroepen omdat hij geheel op eigen initiatief een bord met de tien geboden had vervaardigd en dit in de kerk onder de preekstoel had geïnstalleerd, zonder daarvoor toestemming te hebben gevraagd aan de predikant of de kerkenraad. Dit zou niet tot veel problemen hoeven te leiden, ware het niet dat de classicale visitatoren (van de classis, de kerkelijke vergadering, red.) die kort daarop Maassluis bezochten, vaststelden dat de tekst op het bord niet juist was. De schoolmeester had de woorden 'nae zijn eigen hoofd' (uit het hoofd, red.) opgeschreven en bijbelteksten gebruikt die apocrief waren. Voorts had hij de spreuken, uit andere boeken, zonder ordening opgeschreven en ook de woorden uit Johannes 3 ('so lief heeft Godt die waerlt gehadt, et cetera') verkeerd weergegeven.

De meester werd dringend verzocht de teksten aan te passen. Een half jaar later troffen de visitatoren het gewraakte bord opnieuw aan in de kerk en eisten dat het onmiddellijk werd weggehaald. Meester Jan ontstak in woede en beschuldigde de predikant ervan de visitatoren op zijn dak te hebben gestuurd. Pas na bemiddeling van dezelfde visitatoren was hij bereid zijn wrok tegen de predikant te laten varen.

Zonder toestemming afwezig

Het gebeurde vaker dat deze schoolmeester in conflict geraakte over leerstellige kwesties. Nauwelijks een maand later werd in de kerkenraadsnotulen opgetekend dat er klachten waren gekomen, omdat Jan een 'seker geschrift' in de kerk had willen voorlezen.

Klankbord in de Grootse Kerk met de 10 geboden. Dit is niet het bord dat de schoolmeester in 1606 fabriceerde. Dat moet in de Kleine Kerk hebben gestaan. (foto Henk van Oosten)

Ongeveer een jaar later kwam het opnieuw tot een conflict, nu werd Jan gekapitteld omdat hij zonder de kerkenraad in te lichten naar Leiden was vertrokken om zijn zieke vader te bezoeken. De school zou hierdoor acht dagen hebben stilgelegen, wat opnieuw tot veel klachten geleid had. Jan diende hierop zijn ontslag in, maar beloofde tot na de winter te blijven, zodat er voldoende tijd was om naar een opvolger om te zien.

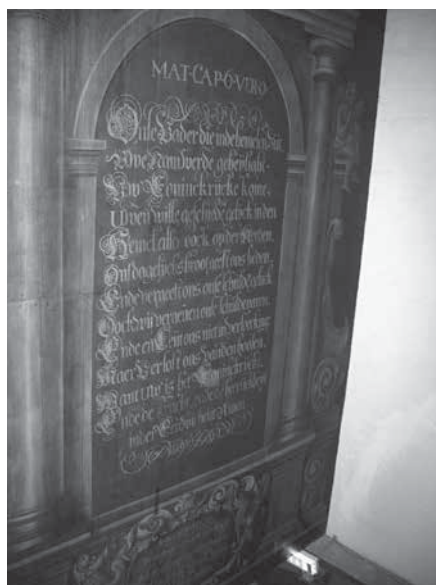
Ook de relatie met de opvolger van meester Jan verliep niet vlekkeloos. Op 5 januari 1620 werd de schoolmeester aangesproken op het feit dat hij op zondag klokken had geluid ter gelegenheid van een sterfgeval. Hierdoor zou het volk in verwarring gebracht worden, het luiden mocht voortaan pas plaatsvinden na 'den tweeden predicatie' op zondag.

Apocriefe verhalen als onderwijsmateriaal

Het onderwijsmateriaal dat op de door de gereformeerde kerk goedgekeurde scholen werd gebruikt, moest stichtelijk van aard zijn. De meeste scholen gaven onderwijs aan de hand van de Heidelberger catechismus, of, als die voor de kinderen te lang was en niet onthouden kon worden, aan de hand van een beknopter werkje in dezelfde trant.

De inventaris van de boekhandel van Lijsbet de Bije geeft enig inzicht in het onderwijsmateriaal dat verder nog in Maassluis voorhanden was. De goedkope uitgave van het bijbelverhaal van David werd hoogstwaarschijnlijk op veel scholen gebruikt, evenals een vergelijkbare, maar bij de kerkenraad waarschijnlijk minder populaire, uitgave van het apocriefe verhaal van Tobias. Daarnaast waren er enkele exemplaren van het in 1674 verschenen schoolboekje *Nieuwe Spiegel der Jeugd of Franse Tirrany* en acht kleine vragenboekjes, waarmee waarschijnlijk *Eenige korte vragen voor Kleijne Kinderen* van de predikant Jacobus Borstius zijn bedoeld.

Ook voor onderricht aan volwassenen had Lijsbet de Bije materiaal in huis, zoals de vier exemplaren van *Den Engelschen en Néerduitschen onderrigter* en enkele uitleggingen op de catechismus, onder meer van Petrus de Witte en van Anthonius van Oostrum. Verder waren er boeken van de Rotterdamse predikant Franciscus Ridderus, zoals

Klankbord in de Grootte Kerk, rechts van de ingang tussen de pilaar en de muur, met het gebed Onze Vader.

(foto Henk van Oosten)

Dagelijcxsche Huys-Catechisatie (1652) met daarin opgenomen *Huysgesangen voor kinderen* en *Historisch A, B, C tot een besige Ledigheijt* (1664). Het laatste was een bijzonder werk, waarin op encyclopedische wijze vijfhonderd verschillende voorwerpen werden behandeld. Het boek kon gebruikt worden als gezelschapsspel. Bij elk voorwerp moest men elkaar vragen welke bijbelse geschiedenis eraan verbonden was en waar het toe diende Volwassenenonderwijs

De predikant onderwijst de volwassenen in de Noorderkerk. Foto vermoedelijk in verband met het overlijden van Abraham Kuyper genomen op 8 november 1920, gezien het portret voor de preekstoel.

Het kerkelijke volwassenenonderricht behoorde niet tot het takenpakket van de schoolmeester, maar was in principe het terrein van de predikant. In sommige dorpen gaven predikanten wekelijks catechisatieles, bijvoorbeeld op zondagavond. Ook vrouwen en ziekentrousters traden met toestemming van de kerk op als catechisatiemeesters. Potentiële nieuwe lidmaten werden, na een onderzoek naar hun levenswandel aan een geloofsonderzoek onderworpen. Over het algemeen werden er niet al te hoge eisen gesteld.

Bron

Annette de Wit, *Leven, werken en geloven in zeevarende gemeenschappen; Schiedam, Maassluis en Ter Heijde in de zeventiende eeuw*, pag. 280-281

SCHOOL IN DE KLEINE KERK

Door: Wim Duijvestijn

Er is weinig bekend over het schooltje in de Kleine Kerk. Er zijn geen interieurfoto's bekend en er leven geen mensen meer die herinneringen hebben aan het schooltje in het Schoolslop. Rond 1900 waren de schoollokalen verhuurd als pakhuis aan wijnhandel Steur. In 1966 is de kerk met school afgebroken. In onderstaand artikel doet Wim Duijvestijn verslag van de gegevens die over de school bekend zijn en van een verbouwing in 1861, zodat we toch een beetje weten hoe hij eruitzag.

In het laatste kwart van de 16e eeuw was er in Maassluis geen kerk voor de protestanten die met de reformatie mee waren gegaan. Zij bezochten in Maasland een gelegenheid die bekend staat als 'die nye leere' (de nieuwe leer). Op 1 mei 1596 kwam er vergunning om een kerk te bouwen op het belangrijkste punt in Maassluis. Op de hoek van de Hoogstraat en de Noorddijk, hoog en droog op de oude zeewering, verrees een kerkje dat in 1598 in gebruik werd genomen door de protestantse gemeenschap, met een eigen dominee. Het kwam in de plaats van de rooms-katholieke kapel op vrijwel dezelfde plaats die in 1573 verwoest was door de geuzen.

Bouw van de Kleine Kerk

De kerk stond op een hoge dijk en om de kerkvloer gelijk met de dijk te krijgen werd er een benedenruimte gebouwd, tegen de dijk aan, zo groot als de kerk. Het blijkt dat er geen dijklichaam onder de kerk was, maximaal ruimteaanbod dus. Maar omdat het dijklichaam ter plaatse smal was – voor de bouw van de kerk was een deel afgegraven – waren extra maatregelen nodig. In de benedenruimte kwam een middenmuur om de kerkvloer te dragen. Er was ook een kademuur met steunbogen nodig om de dijk te steunen. Op de kerkvloer lag een stevige laag kalk en zand, bedekt met grijze gebakken vloertegels. Voorbeelden van dergelijke tegelvloeren op hout zijn te vinden in het Prinsenhof in Delft.

In 1614, bij de afsplitsing van Maasland, was onder andere onderhoud van het huis van de

Steunbogen in de dijk onder de Kleine Kerk kwamen tevoorschijn bij de afbraak in 1966.

schoolmeester een punt van onderhandeling. Het dorpsbestuur was dus verantwoordelijk voor de schoolmeester, hoewel het onderwijs van de kerk uitging.

Een breuk in het bekkeneel

In 1639 kwam de Grootte Kerk in gebruik en werd de Kleine Kerk gesloten voor de eredienst. Langzaam groeide het plan om de deze als school te gaan gebruiken. In 1664 werd, na een grote opknabbeurt, de Kleine Kerk toch weer in gebruik genomen, omdat zelfs de Grootte Kerk te klein was voor de groeiende gemeente. De toenmalige predikant dichtte er over:

*Daar staat nog d'oude kerk,
ruim genoeg voorheenen,
maar namaals veel te kleene,
Nu tot een school bereit,
daar nu de jeugd ter deugd,
en kennis word geleit.*

In 1664 weten we dus zeker dat er een school in de Kleine Kerk zat, in de kelderruimte onder de kerkvloer, samen met een woning. Deze school en woning hadden hun eigen ingang aan de onderzijde van de dijk en de naam *Schoolslop* voor dat steegje kan van die tijd zijn. Onderwijs was een kerkenzaak, schoolmeesters kregen hun betaling uit de kerkenkas, en hun benoeming geschiedde door de kerkenraad, na goedkeuring van de ambachtsheer.

Een instructie van schoolmeester Gillis Heijnsz uit 1702 vertelt ons iets over de dagindeling van de scholieren. 's Morgens begon de school met 'overluid' bidden van het gewone morgengebed, wat de beste leerling van de klas mocht doen. De ochtend eindigde met het gebed voor het eten en de namiddag begon met het gebed na het eten. Aan het eind van de dag was er het gewone avondgebed. Op elk gebed volgde het zingen van een gedeelte van een psalm. Het uit het hoofd leren van

*Het Schoolslop met rechts de gevel van de school,
begin 1900.*

het 'Onze Vader' en de tien geboden was een essentieel onderdeel van het lesprogramma.

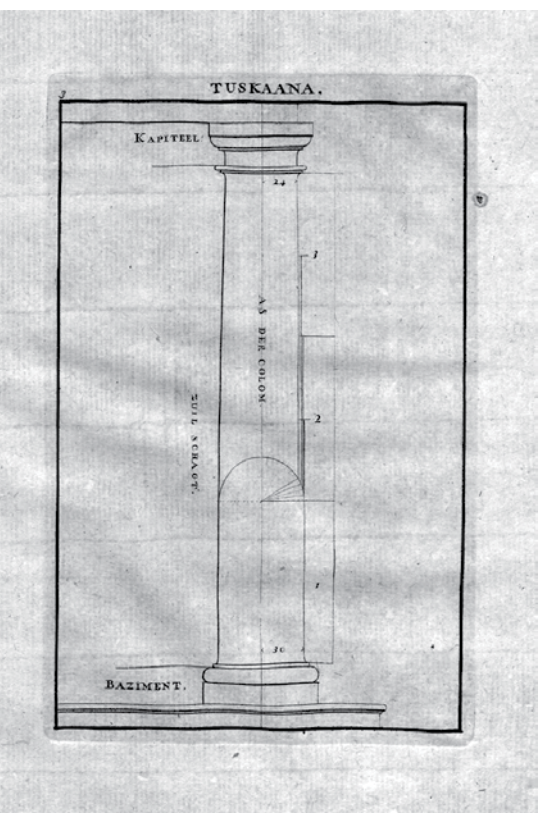
De kerk-scholen waren meestal armenscholen die onder de diaconie vielen. Het ging er niet altijd zachtzinnig aan toe, want in 1730 constateert een chirurgijn (geneesheer) dat een Maassluise schoolmeester een jongen een breuk van het 'bekkeneel' heeft geslagen.

Voor de kleuters waren er zogenaemde breischolen waar 'schoolvrouwen of schoolmaitressen' de leiding hadden. Een privéschool openen was ook mogelijk, maar daar moest voor het onderwijs dik betaald worden.

Doorhangende kerkvloerbalken

In het archief van de Groote Kerk is een verbouwingsplan van de school met de woning uit 1861 gevonden. Dit geeft ons een kijkje in de school en het huis, want er is geen enkele afbeelding bekend van het schoolinterieur.

Het kerkbestuur deed op donderdag 18 april 1861, 's avonds om 9 uur in de kerkenraadkamer, de aanbesteding voor het verbouwingsplan aan de goedkoopste inschrijver. Het betreft het vergroten van het schoollokaal onder de Kleine Kerk en de reparatie aan het woonhuis aldaar, adres C91. Aannemer van het werk was K. Poortman en de betrokken kerkbestuurder was H. Kapteyn.

Voorbeeld van een zuil volgens de Toscaanse orde.

Men wilde de middenmuur met lichtkozijnen in de benedenruimte wegbreken en vervangen door een moerbalk op ronde houten kolommen in Toscaanse stijl. Het schoollokaal, gelegen tussen de middenmuur en de Schoolstraat, kon zo uitgebreid worden met de achterste helft van de benedenruimte, toen nog opslagruimte voor schoolbenodigdheden.

De werkzaamheden staan uitgebreid en tot in detail beschreven:

De kerkvloer moest eerst voldoende geschoord worden met stutwerk op een goede ondergrond. De afkomende en schoongemaakte

stenen en het sloophout kon men hergebruiken. Onder de kerkvloer kwam een moerbalk van glad dennenhout, 'naast het hart gezaagd'. In de moerbalk waren kepen gemaakt voor de laagst doorhangende kerkvloerbalken.

Bedstede

Er was ook geld voor enige verfraaiing. Er kwam een architraaflijst (sierlijst) op de moerbalk en als steun daaronder drie kolommen van grenenhout 'met besloten hart'. Ze stonden op hardstenen basementen en waren geheel volgens de Toscaanse orde gedecoreerd met zelfs de juiste voorgeschreven maatverdeling.

In het bestaande schoollokaal was een gaanderij. Dat waren twee zuilen- of palenrijen met een verdiepinggang daarop, waarop een bedstede en kasten stonden. Misschien was er de mogelijkheid voor kinderen om te logeren in de bedsteden, bij wijze van kostschool? Er zijn meer schoolhuizen bekend met bedsteden. Deze gaanderij stond de vergroting van het schoollokaal in de weg en moest worden afgebroken. Daarna kon men het metselwerk herstellen, zoals de 'endelmuur' aan de zuidoostzijde van de school.

Hergebruik van sloophout

Verschillende bergruimten, ook voor schoolbehoeften, verkreeg men door beschotten van het sloophout te maken. Ook de kade die de dijk moest tegenhouden en de kerkgevel droeg, kreeg een beslag van sloophout. De beschotten waren ook bedoeld om het vocht tegen te gaan waar men altijd last van had in het benedendijkse deel van de kerk. Verder maakte men twee openslaande deuren van het oude hout en ook verschillende lichtkozijnen waren herbruikbaar, zowel voor binnen als voor buiten. Er kwamen drie ramen voor wat extra licht. Een oude stenen kolom aan de binnenzijde van de Schoolstraat werd weggebroken, samen met een stenen vloer in het achterportaal.

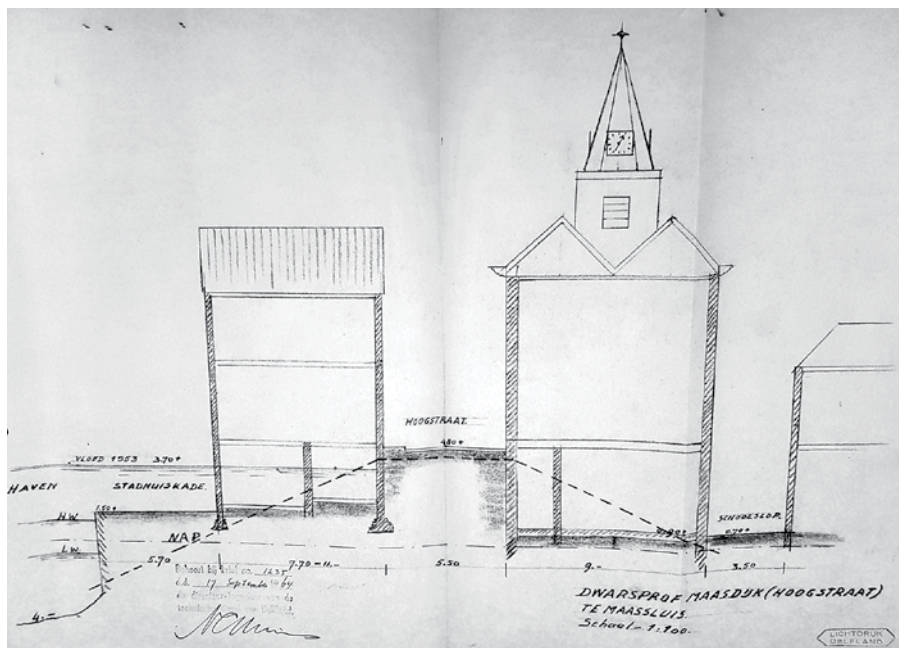
De schoorsteenpijp van de open haard in de school werd weggebroken en vervangen door een 'geschikte' stookplaats in de vorm van een kachel, zodat er geen roet-doorslag op het stucwerk plaats kon vinden. De school kreeg dus een eigen kolenkachel, waarschijnlijk was de verwarming voor die tijd minimaal en ongezond doordat er rook in het klaslokaal hing van het open vuur in de stookplaats.

De achtergevel van de kerk was ook schoolgevel en kreeg het bovenlicht van de oude schoolingang en een nieuwe latei (draagbalk) voor de opstaande kerkgevel, alles netjes afgetimmerd. De vijf bestaande kozijnen in de Schoolstraat kregen nieuwe blinden met houten sluitbomen. De kozijnen waren afgewerkt met kraallatten en de ramen kon men uitnemen.

De westgevel, aan de kant van de Monstersche Sluis, kreeg een lichtkozijn met steekraam en een zinken dakje met een schuifraamkozijn daarboven. Beneden brak de metselaar een deurkozijn uit en zorgde hij voor bijleveren

van alle aanwezige steensoorten. Dat betekende mooie en vorstbestendige stenen voor de buitenzijde en mindere kwaliteit voor de binnenmuren. In de fundering werden de oude schoorsteenstenen verwerkt, samen met alle overige ongeregelde steensoorten.

Het schoollokaal en de reparaties werden opnieuw gestuukt en gewit. De kleur van de verf in de school was lichtgrijs en de kasten van binnen grijs. Het achterportaal was lichtpaars. De kozijnen buiten kregen de rode kleur van Bentheimer zandsteen en de schooldeur was donkergroen. De kolommen van de voormalige middenmuur kregen een 'in het werk bepaalde' kleur.

Dwarsdoorsnede van de Kleine Kerk. In de ruimte onder de kerkvloer was plaats voor twee verdiepingen.

(tekening Wim Duijvestijn)

Belasting op ramen

Van het woonhuis vernemen we ook iets. Het was waarschijnlijk de kosterswoning, later een winkel-woonhuis, en het is ook een schoollokaal geweest. Er waren blijkbaar verschillende kamers en een keuken en het bestond uit twee verdiepingen. Bij de verbouwing zijn in de benedenkamer de achterraamen in de zuidoostgevel dichtgespijkerd, bespannen en beplakt met grondpapier voor behang. Zo kreeg de woning waarschijnlijk zijn pakhuisachtig karakter, dat menigeen zich nog herinnert. Wellicht is de belasting op ramen hiervan de oorzaak. De belasting was ingesteld door Napoleon in 1812 en is pas opgeheven in 1896.

In de keuken werd de vloer uitgebroken en vervangen door nieuwe blauwe tegels, afwaterend gelegd, ook in de kasten. De keuken had een pompbak met waterpomp bij wijze van waterleiding.

Een voormalige bedstede werd een kast. De boven-voorkamer kreeg een papieren behangetje van 40 cents de rol. De boven-achterkamer moest het doen met 'de beste ordinaire taaie verf in lichtgroen'. De trappen en de portalen werden bruin geverfd. De vensterluiken in de Schoolstraat waren net zoals de deur van de schoolingang, donkergroen.

*De gerestaureerde gevel van kerk en school aan het
Schoolslop. (tekening Wim Duijvestijn)*

Bronnen

- Archief van de hervormde gemeente Maassluis, kerkvoogdij map 175
- De Groote Kerk van Maassluis 1639-1989